

УДК 159.922 15.21.51
К 12

Тамара КАБИШ-РИБАЛКА

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СПОРТИВНИХ ПОДІЯХ

У статті розглядається зміст психологічної готовності особистості до волонтерської діяльності у спортивних подіях, її ознаки та основні компоненти. Виокремлюється стан психологічної готовності як особливий її вид, який має низку особистісних характеристик: мотиваційних, емоційних, вольових, поведінкових та когнітивних. Наголошується на необхідності психологічного супроводу особистості у процесі виконання волонтерської діяльності у спортивних подіях.

Ключові слова: особистість, волонтерство, волонтерська діяльність у спортивних подіях, психологічна готовність, само-реалізація.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ ст. волонтерська діяльність зайняла важливе місце у процесі суспільного розвитку, що було офіційно визнано міжнародним співтовариством. Волонтерство є суспільно корисною безоплатною діяльністю, яка виступає чинником формування духовних, морально-етичних, культурних, суспільно-політичних та економічних цінностей. Вона може набувати будь-яких форм – від традиційних інститутів обопільної допомоги до мобілізованої суспільнокорисної праці під час криз або стихійного лиха, від проявів альтруїзму до структурованої організації волонтерського руху міжнародного масштабу.

Волонтерський рух для молодих людей надає їм можливості вчитися та реалізувати себе через надання допомоги як окремії людині, так і суспільству загалом, беручи участь як у короткотривалих програмах, так і у повномасштабних проектах.

Зважаючи на складний стан політичної, економічної, соціальної сфери, впровадження технологічного підходу в теорію і практику соціальної роботи тощо, багато вчених, практиків в Україні звернули свою професійну увагу на волонтерство як важливий засіб самореалізації молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості волонтерської діяльності як соціального феномену сучасності були предметом дослідження низки науковців. Зокрема, тенденції та перспективи розвитку волонтерської діяльності, проблеми менеджменту волонтерських програм та управління діяльністю волонтерів розглядали С. Вінйард [12], С. Елліс, С. Маккарлі [8], Р. Лінч, а дослідження проблеми волонтерського руху в Україні здійснювалося в роботах Р. Вайноли, А. Капської, Г. Лактіонової, Л. Лях [7]. Проблема волонтерської діяльності у спортивних подіях була розроблена у дослідженнях О. Аверіної [1]. Діяльність волонтерів у великих спортивних подіях не лише допомагає розв'язанню великої кількості організаційних питань, але й надає заходу більш сприятливу атмосферу для вболівальників, її учасникам – необхідний настрій, а глядачам дарує відчуття свята. Проте зазначені дослідження ґрунтуються переважно на передачі досвіду реалізації різних типів волонтерських проєктів у загальному, та волонтерської діяльності у спортивних подіях зокрема. Оцінюючи рівень розробленості проблематики волонтерської діяльності у спортивних подіях та обґрунтовуючи поняття психологічної готовності до такої діяльності, варто вказати на проблему проведення комплексних психологічних досліджень у цій галузі.

Мета статті полягає у тому, щоб виділити основні підходи до визначення компонентів психологічної готовності та розкрити суть психологічної готовності особистості до волонтерської діяльності у спортивних подіях.

Останнім часом поширюється ступінь залучення української молоді до волонтерської діяльності на національному та міжнародному рівнях. Проблема психологічної готовності до волонтерської діяльності у спортивних подіях набуває особливої актуальності тоді, коли Україна приймає у себе масштабні спортивні події, такі як чемпіонат Європи з футболу Євро 2012, чемпіонат Європи з баскетболу для юнаків до 16 років у 2013 році, а також

готується прийняти чемпіонат Європи з баскетболу Євробаскет у 2015 році. Ці заходи містять як матеріальну, технічну, інфраструктурну підготовку з боку організаційного комітету, так і підготовку особливої групи учасників цих спортивних подій, а саме молоді, яка працює у складі групи волонтерів.

Волонтерська діяльність у спортивних подіях має специфічні ознаки. По-перше, молода людина може сама визначити пріоритетні сфери діяльності – бути супроводжувачем спортивної команди, перекладачем, допомагати у технічному забезпеченні спортивних подій, бути асистентом медіа працівників, інформувати вболівальників та гостей подій тощо. По-друге, під час підготовки до волонтерської діяльності у спортивних подіях молода людина проходить відбір, у якому звертають увагу на досвід роботи у подібних заходах, знання та навички, а також на психологічні якості. Відбір проходить у формі очної або онлайн-співбесіди, на якій здобувачу задають запитання як на визначення професійних навичок, так і дається особистісна характеристика. Після відбору волонтер у процесі підготовки проходить тренінги, на яких здобуває спеціальні знання про майбутню спортивну подію, а також отримує необхідні навички для роботи у вибраній сфері волонтерської діяльності. Важливим компонентом такої роботи є психологічна готовність молодої людини до волонтерської діяльності, що полягає у спрямованості на діяльність, і скеровується відповідними потребами та мотивами. Так, важливо, щоб майбутній волонтер був психологічно готовим до різних видів активностей, які очікують його під час волонтерської діяльності.

Під психологічною готовністю розглядається система психологічних і психофізіологічних характеристик суб'єкта, що забезпечують успішність і результативність дій та діяльності, у нашому випадку – волонтерській [3]. Для того, щоб волонтерська діяльність у спортивних подіях ставала більш ефективною і розповсюдженою, важливо знати і психологічно готувати молодь з різним проявом емоційних властивостей та обдарованості до такої діяльності, за допомогою спеціально розробленої програми тренінгів.

Про сформовану психологічну готовність можна говорити за умови розвиненості у суб'єкта таких компонентів, як:

- наявність усвідомленої мотивації до добровільної діяльності, сформованість змістотвірних мотивів у роботі волонтера;

- сформованість у волонтерів якостей особистості, необхідних в роботі з різними категоріями людей: толерантності, організа-торських, комунікативних навичок, емпатії, альтруїзму, стресо-стійкості, соціальної активності;

- сформованість навичок міжособистісної взаємодії, вміння працювати в команді.

Розмірковуючи про психологічну готовність до діяльності, О. Краснорядцева вказує, що вона може виявлятися у формі установок (як проекції минулого досвіду на ситуацію “тут і зараз”), що передують будь-яким психічним явищам і проявам; у вигляді мотиваційної готовності до “приведення в порядок” свого образу світу; у вигляді професійно-особистісної готовності до самореалізації через процес персоналізації [цит. за: 6].

В особистісно-діяльнісній площині розгляду проблеми готовності до волонтерської діяльності готовність презентується як прояв усіх сторін особистості в їх цілісності, що дає можливість ефективно виконувати свої функції. П. Рудик, розглядаючи поняття “готовність”, акцентує увагу на важливості особистісного підходу до вивчення стану готовності та розуміє його як складне психологічне утворення. Автор надає великого значення пізна-вальним психічним процесам, які відображають найважливіші моменти виконуваної діяльності, емоційних компонентів, які, своєю чергою, можуть посилювати чи послаблювати активність людини, вольових компонентів, що допомагають вчиненню ефективних дій з досягнення мети [11]. А. Деркач, досліджуючи проблему готовності до майбутньої діяльності, визначає її як цілісний прояв усіх особистісних проявів фахівця, виокремлюючи пізнавальні, емоційні та мотиваційні компоненти. Ним представлені умови формування готовності до творчої праці. Йдеться про самостійність і критичне засвоєння культури; активну участь у розв’язанні суспільно-значущих завдань; спеціальний розвиток творчого потенціалу особистості – її психічних процесів [4].

Роботи О. Райкової присвячені аналізу психологічної готов-ності до окремих видів діяльності. Вона виокремлює три компоненти психологічної готовності:

- професійний – визначається значущістю емоційно-вольової спрямованості майбутнього фахівця;

– творчий – пережитий особистістю як несвідома впевненість у своїх здібностях, що сприяє розв’язанню кризових і проблемних ситуацій, незважаючи на те, що до цього в індивіда не було досвіду поведінки у подібних ситуаціях;

– особистісний – містить зміст і спрямованість системи смисложиттєвих цінностей, сукупність психологічних і соціальних властивостей людини як суб’єкта діяльності [10].

Розрізняють тривалу готовність і тимчасовий стан готовності: передстартовий стан (М. Левітов), стан оперативного спокою (О. Ухтомський) і стан пильності (Л. Нарсесян). Також виокремлюють дві взаємопов’язані сторони готовності особистості до відповідної діяльності: попередню, потенційну і ситуативну [8, 109].

Тривала психологічна готовність до волонтерської діяльності у спортивних подіях містить позитивне ставлення до інших людей, до можливості надавати допомогу; риси характеру, здібності, темперамент, мотивацію, адекватні вимогам діяльності; необхідні знання, навички, вміння; комунікабельність, стресостійкість, толерантність.

Тимчасова психологічна готовність відображає особливості та вимоги майбутньої ситуації. Її основними рисами є стійкість, активність, ініціативність, чуйність, цілеспрямованість.

Структура стану психологічної готовності до волонтерської діяльності – це цілісне утворення, що характеризується такими особистісними характеристиками:

– мотиваційні – потреба успішно виконувати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення домогтися успіху і показати себе з найкращого боку;

– пізнавальні – розуміння обов’язків, завдання, оцінка її значущості для досягнення кінцевих результатів діяльності і для себе особисто;

– емоційні – почуття професійної та соціальної відповідальності, впевненість в успіху, наснага;

– вольові – управління собою і мобілізація сил, подолання сумнівів, боязні;

– поведінкові – готовність до реагування на специфічні дії [9, 439].

Формування стану психологічної готовності до волонтерської діяльності відбувається на основі послідовної реалізації взаємопов'язаних процедур і дій:

1. Усвідомлення своїх потреб, вимог поставленого перед волонтером завдання.

2. Осмислення та оцінка умов, у яких будуть відбуватися майбутні події, актуалізація досвіду, пов'язаного з розв'язанням завдань.

3. Визначення найефективніших і можливих (допоміжних) способів розв'язання завдань чи виконання вимог.

4. Прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових процесів.

5. Оцінка співвідношення своїх можливостей, рівня домагань і необхідності досягнення певного результату.

6. Мобілізація сил відповідно до умов і завдань, самонавіювання віри в успішне досягнення мети [9, 440].

Цікавою, на наш погляд, є структуру індивідуальної волонтерської діяльності, запропонована Е.М. Балашовим (див. рис. 1). У ній основу психологічної готовності становлять мотиви, що спонукають людину до волонтерської діяльності та індивідуальні чи соціальні цілі волонтерської діяльності. Автором виокремлено суб'єктивні та об'єктивні чинники ефективності волонтерських дій.

На основі розглянутих підходів, ми виокремили такі елементи психологічної готовності до волонтерської діяльності у спортивних подіях:

1. Пізнавальна (підвищення інформованості з проблеми, знайомство з підходами і технологіями роботи, формування уявлень про роль і місце волонтерства в сучасному суспільстві, статистичні довідки з проблем, інформація про причини та наслідки соціальних явищ тощо).

2. Спонукальна (усвідомлення ролі волонтерства, сенсу діяльності, участь у плануванні, розвиток навичок соціальної уважності, усвідомлення учасниками своїх мотивацій, усвідомлення особистісного ставлення до проблем, що, можливо, виникають).

3. Комунікативна (оволодіння навичками ефективної комунікації та подолання конфліктів, активізації процесу спілкування, навичок володіння аудиторією, формування навичок роботи в малій групі).

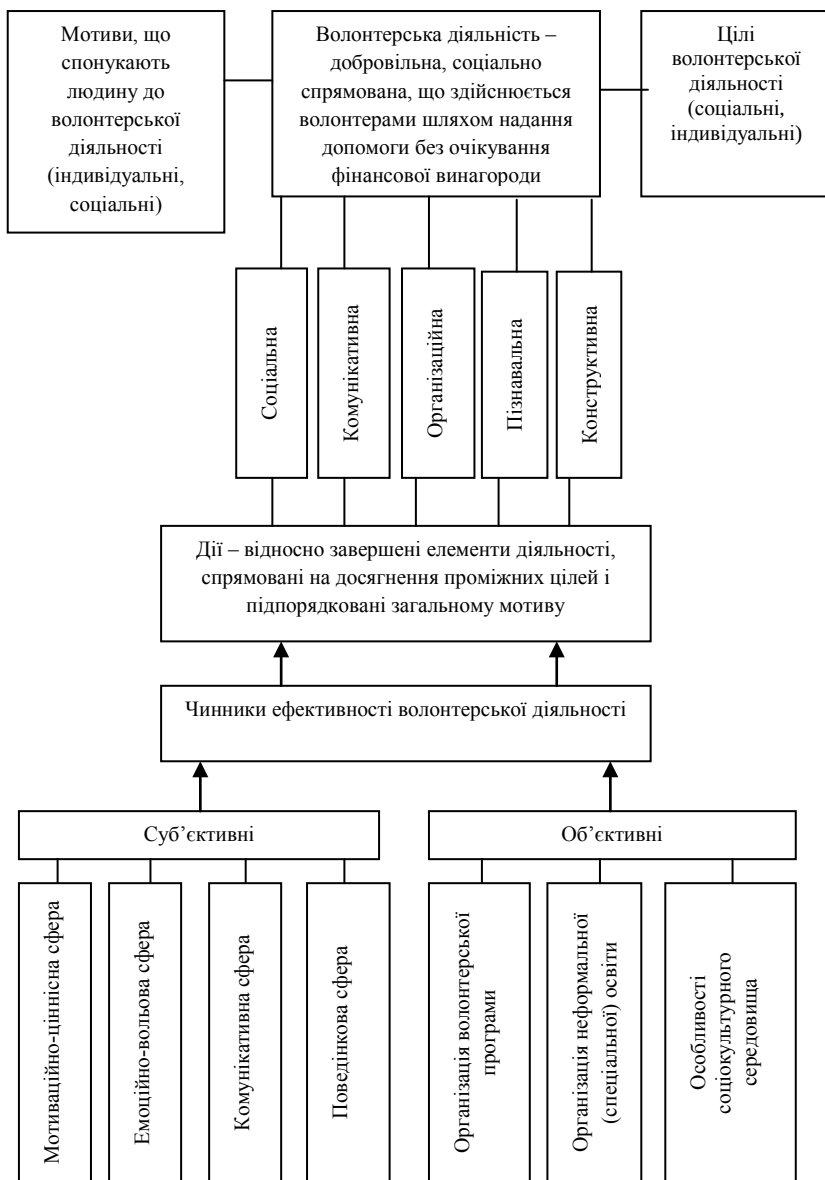

Рис. 1. Психологічна структура індивідуальної волонтерської діяльності (за Е. Балашовим)

4. Особистісна (усвідомлення адекватності самооцінки, розкриття у собі нових якостей, навички прийняття себе і пошуку ресурсів, виявлення індивідуального стилю поведінки, здатність виявляти свою індивідуальність у загальних інтересах, прояв лідерських якостей, здатність концентрувати увагу на навколишніх, стійкість психіки до стресових ситуацій).

5. Виконавська (вольова підготовленість, формування відповідальності, розвиток навичок саморегуляції та прийняття рішення).

Очевидно, що при підготовці і навчанні волонтерів важлива роль повинна відводитися психологічному супроводу. Його необхідність продиктована специфічністю сфер діяльності волонтерів. Крім того, психологічна напруга, викликана постійною роботою з людьми і опрацюванням різних тем (у тому числі емоційно-негативного характеру), може негативно позначатися на їх особистому самопочутті.

На думку Т. Кобякової, психологічний супровід покликаний розв'язати такі завдання, як забезпечення адекватної мотивації, подолання труднощів у роботі, подолання особистих проблем і психопрофілактика. Психологічний супровід волонтерської діяльності містить такі блоки: 1) комунікативні тренінги, 2) навчальні заняття; 3) профілактичні заняття; 4) супервізії; 5) психологічне консультування [5, 42–43]. Психологічний супровід діяльності добровольчих організацій може розглядатися як окрема форма роботи. Супервізорська практика, наприклад, містить такі компоненти: 1) індивідуальний розбір труднощів з куратором; 2) робота з супервізором, яким може бути куратор або досвідчений волонтер. Тренінги особистісного зростання передбачають звернення учасників до внутрішнього досвіду з метою усвідомлення власних рушійних мотивів поведінки і потреб, на яких вони ґрунтуються, а також розвитку певних особистісних якостей і властивостей, необхідних для успішного досягнення життєвих цілей. Для розв'язання цих завдань можна використовувати широкий діапазон форм і методів групової роботи: психогімнастику, пантоміму, тематичне малювання, тілесно орієнтовні вправи, різні форми взаємодії в парах і малих групах [5, 43].

Висновки. Аналіз проблеми психологічної готовності до волонтерської діяльності у спортивних подіях дав змогу виокремити підходи до психологічної готовності. Зіставлення різних точок зору показало наявність спільних і відмінних характеристик у домінантності конкретного компонента психологічної готовності до волонтерської діяльності. Так, одна група дослідників виокремлює мотиваційний компонент як один з найважливіших чинників психологічної готовності. Тоді як інша вказує на більшу значущість таких чинників, як обдарованість (загальна, когнітивна, соціальна та емоційна) та емоційний компонент психологічної готовності.

Проведений теоретичний аналіз дає нам можливість використати такі припущення у *подальшому* емпіричному дослідженні: а) різні психологічні чинники як компоненти психологічної готовності є домінантними у виборі волонтерської діяльності різного типу; б) домінантні психологічні чинники у психологічній готовності можуть бути різними при виборі волонтерської діяльності у подіях, що стосуються різних видів спорту.

Література

1. Аверіна О.І. Основи волонтерської діяльності в міжнародному спорті : навч.-метод. посіб. [Текст] / О.І. Аверіна, В.В. Брязкун, В.В. Варенич, С.В. Ветров, В.В. Волошина ; ред. : В.Б. Євтух ; голов. упр. освіти і науки викон. органу Київ. міськради, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Ін-т соціол., психології та упр. – К. : Фенікс, 2012. – 205 с. – Бібліогр.: С. 147 – 150. – укр.
2. Балашов Е.М. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів [Електронний ресурс] / Е. Балашов. – Режим доступу : http://eprints.ua.edu/2444/1/Balashov_NZ_PSY_Vyp_24.pdf.
3. Бочелюк В.Й. Психологія: вступ до спеціальності : навч. посібник / В.Й. Бочелюк, В.В. Зарицька. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 288с.
4. Деркач А.А. Акмеология : пути достижения вершин профессионализма / А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина. – М. : РАУ, 1993. – 168 с.

5. Кобякова Т. Теорія і практика організації підліткової добровольчої служби з первинної профілактики нарко- і алкогольної залежності / Т. Кобякова, О. Смердов. – Кемерово : НІКАЛС, 1998. – 287 с.

6. Кучерявенко И.А. Проблема психологической готовности к профессиональной деятельности / И.А. Кучерявенко // Молодой ученый. – 2011. – № 12. – Т. 2. – С. 60 – 62.

7. Лях Т.Л. Історичні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном / Т.Л. Лях // Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді : зб. ст. міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. “Обличчя соціальної держави” в рамках проекту “Покращення якості соціальних послуг дітям та сім’ям у громаді”, (Київ, 22 – 23 берез. 2006 р.) / [упор. Т.Л. Лях ; передм. Т.П. Басюк]. – К. : Християнський дитячий фонд, 2006. – С. 61 – 70.

8. Маккарлі С. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства / С. Маккарлі. – К. : Ресурсний центр розвитку громадських організацій “Турт”, 1998. – 160 с.

9. Психология / под общ. ред. В.Н. Дружинина. – СПб. : Питер, 2000. – 656 с.

10. Райкова Е.Ю. Содержание и формы психологического консультирования по проблемам родительско-детских отношений // Психология обучения и воспитания. Ученые записки кафедры психологии : сб. статей / Е.Ю. Райкова. – Самара : СГПУ, 2005. – Т. 2. – 211 с.

11. Рудик П.А. Психология : учебник для институтов физической культуры / П.А. Рудик. – М. : ФиС, 1976. – 214 с.

12. Vinjard S. Secrets of motivation How Get and Keep Volunteers and Paid Staff / S. Vinjard. – Washington, 1991. – 96 p.

Кабыш-Рыбалка Тамара. Психологическая готовность личности к волонтерской деятельности в спортивных событиях. В статье рассматривается содержание психологической готовности личности к волонтерской деятельности в спортивных событиях, ее признаки и основные компоненты. Выделяется состояние психологической готовности как особый ее вид, имеющий ряд личностных характеристик: мотивационных, эмоциональных, волевых, поведенческих и когнитивных. Отмечается необходимость психологического сопровождения личности в ходе выполнения волонтерской деятельности в спортивных событиях.

Ключевые слова: личность, волонтерство, волонтерская деятельность в спортивных событиях, психологическая готовность, самореализация.

Kabysh-Rybalka Tamara. Psychological readiness of an individual to volunteer activities at sport events. This paper deals with the concept of psychological readiness of an individual to become a volunteer in the sport events, its features and components. It provides the state of psychological readiness as a specific kind which has a number of personal characteristics: motivational, emotional, volitional, behavioral and cognitive. The need for personal psychological support in the course of volunteering in sport events.

Key words: personality, volunteering, volunteering at sport events, psychological readiness, self-realization.